

*Мр Драгиша Дракић, асистент
Правног факултета у Новом Саду*

СВРХА МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ КАО КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

- СВРХА МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ ПРЕМА ОСНОВНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНУ¹ -

***Сажетак:** У раду се обрађује сврха мера безбедности као кривичних санкција према Основном кривичном закону.*

У првом делу рада аутор разматра нека општа питања која се односе на мере безбедности.

У централном делу аутор најпре набраја мере безбедности које постоје у нашем кривичном праву, а затим наводи неке њихове заједничке карактеристике које отежавају одређивање сврхе ових кривичних санкција.

У наставку се указује на оправданост постојања одредбе о сврси мера безбедности нашег Основног кривичног закона.

Најважнији део рада посвећен је разматрању односне законске одредбе. Након свестране анализе аутор предлаже другачију формулацију члана 60 ОКЗ.

На крају се наводе појединачне сврхе појединих мера безбедности које познаје наше кривично право.

¹ Текст је предат пре доношења новог Кривичног законика, који, међутим, садржи идентичну одредбу о сврси мера безбедности, тако да рад није ништа изгубио на својој актуелности.

Кључне речи: *сврха мера безбедности, мере безбедности, Основни кривични закон.*

Мере безбедности као посебне врсте кривичних санкција, које су садржајно и термилолошки одвојене од казни, су тек почетком двадесетог века уведене у европска кривична законодавства. Њихово прихватање као посебних кривичних санкција везано је за научна сазнања и практична искуства, да се сузбијање криминалитета одређених криминолошких категорија не може остварити применом казне. То је указивало на потребу да се реагује новим, другачијим кривичним санкцијама које ће се и по садржају и по циљу разликовати од казне. Оне су замишљене као санкције којима се искључиво остварују специјално-превентивни циљеви - „поправљање“ учиниоца и заштита друштва од њега самог. Дакле, оне, нити претпостављају кривицу, нити њихова мера зависи од исте. Мере безбедности треба да делују против опасности од поновног извршења кривичних дела истог учиниоца која има своје извориште у његовој личности и да трају док се не отклони ова опасност. То је основ и заједнички услов изрицања свих мера безбедности, због којег су оне и унете у савремене системе кривичних санкција.²

Међутим, од њиховог увођења у савремена кривична законодавства десиле су се веома значајне промене. Мере безбедности су током времена изгубиле неке своје карактеристике које одговарају њиховој правној природи и попримиле поједине карактеристике казне. Тако, данас постоје и такве мере безбедности које су искључиво или претежно ретрибутивне. Но, не губе само мере безбедности своја изворна обележја, већ и казне попримају карактеристике мера безбедности. То је довело до великих разлика у одређивању положаја неких мера безбедности у системима кривичних санкција у појединим земљама. Стиче се утисак да је у одређеним случајевима препуштено законодавцу да по слободном нахођењу одлучује, да ли ће одређену санкцију сврстати у регистар казни, мера безбедности или посебних кривичноправних мера. То отежава дефинисање општег појма мера безбедности, као и њихове заједничке сврхе. С тим у вези, постоје такве мере безбедности које искључиво имају за циљ да обезбеде сигурност друштва лишавањем слободе учиниоца. Друге су усмерене на његово лечење, односно „поправљање“, а трећима се желе остварити и једни и други циљеви, с тим што је некада претежнији интерес да се заштити друштво, а некада је то лечење учиниоца. Када су у питању мере које нису повезане са лишењем слободе, ради се о ограничењима слободе делања,

² О функцији мера безбедности вид. детаљније, G.Stratenwerth, L.Kuhlen, *Strafrecht – Allgemeiner Teil I*, 5.Auflage, Köln – Berlin – München, 2004, s.20.

односно кретања учинилаца, да би се на тај начин спречило делинквентно понашање у будућности. Оне претежно имају сигурносни карактер, а мање „поправљајући“.³ Не улазећи у разматрање појединих мера безбедности, треба рећи да је за све њих заједничко, да се њиховим изрицањем одузимају или ограничавају слободе и права учинилаца, што је случај и са осталим кривичним санкцијама. Стога њихово изрицање мора бити легитимно, тј. неопходно је да су испуњене претпоставке које оправдавају упад у права и слободе појединца. За процену оправданости оваквих захвата битан је однос између опасности која прети од стране учиниоца и штете која се њему мора причинити да би се иста отклонила.⁴

Мере безбедности су први пут уведене у наше кривично право Кривичним закоником из 1929. године.⁵ Од тада па до данас оне су задржале самостално место у регистру кривичних санкција. Током времена њихов број се мењао. Неке мере су укидане, неке од њих су накнадно пребачене у регистар казни, а поједине су накнадно унете у списак мера безбедности. Наше садашње кривично право познаје укупно седам мера безбедности. Према члану 61 ОКЗ⁶ учиниоцима се могу изрећи следеће мере безбедности: обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, обавезно психијатријско лечење на слободи, обавезно лечење алкохоличара и наркомана, забрана вршења позива, делатности или дужности, забрана управљања моторним возилом, одузимање предмета и протеривање странца из земље.

Може се закључити, да су основне карактеристике нашег система мера безбедности – бројност и хетерогеност. Велики број мера безбедности представља специфичност нашег кривичног законодавства, јер се у већини страних законодавстава предвиђа мањи број мера безбедности.⁷ Такође, мере безбедности у нашем кривичном праву су хетерогене, разноврсне по својој садржини и ситуацијама за које су намењене. Међутим, мишљења смо, да неке од њих по својој садржини и нису мере безбедности⁸, док друге у себи садрже значајне ретрибутивне елементе, што је неспојиво са изворном природом мера безбедности као кривичних санк-

³ Вид. о томе детаљније, G.Stratenwerth, L.Kuhlen, *ibid*, s.19.

⁴ Nowakowski. Vid. u: G.Stratenwerth, L.Kuhlen, *ibid*, s.21.

⁵ Овај Законик је познавао чак девет различитих мера безбедности.

⁶ Основни кривични закон, „Службени лист СФРЈ“ бр.44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 и 54/90; „Службени лист СРЈ“ бр.35/92, 16/93, 37/93, 24/94, 61/2001 и „Службени гласник РС“ бр.39/2003.

⁷ Вид. о томе више, В. Камбовски, *Казнено-правната реформа пред предизвиците на XXI век*, Скопје, 2002.

⁸ Таква мера је протеривање странца из земље, која је по свом карактеру казна.

ција.⁹ С друге стране, мере безбедности које су повезане са лишавањем слободе учинилаца¹⁰, иако поседују изворна обележја ових санкција, а нарочито је оправдана њихова примена према неурачунљивим социјално опасним учиниоцима, могу се трансформисати у најнехуманије кривичне санкције, уколико се изричу када за то нису испуњени законски услови, и обрнуто, не изричу, када за њихово изрицање постоје услови. Но, то се може рећи и за систем и карактеристике појединих мера безбедности у кривичним законодавствима других европских земаља. Због тога је, како смо већ поменули, веома тешко одредити њихову заједничку сврху. То је основни разлог што кривична законодавства углавном изричито не прописују сврху мера безбедности као кривичних санкција.

Један од ретких изузетака је наш Основни кривични закон који је у члану 60 одредио сврху и мера безбедности, остајући доследан у ставу, да је корисно и оправдано да кривични закон пропише сврху свих појединачних кривичних санкција које постоје у нашем кривичном праву. Према члану 60 ОКЗ, *сврха мера безбедности је да се, у оквиру опште сврхе кривичних санкција (члан 5 став 2), отклоне стања или услови који могу бити од утицаја да учинилац убудуће врши кривична дела.*

Оваква одредба има своје криминално-политичко оправдање, јер се на тај начин одређују непосредни циљеви ових кривичних санкција, њихово место и значај у сузбијању криминалитета.¹¹

Поред тога, ова одредба садржи криминално-политички став о једном посебном начину сузбијања криминалне делатности, путем отклањања криминогених фактора који су везани за личност учиниоца, средину и околности у којима живи.¹²

Коначно, из ње се може извести закључак о заједничким условима за изрицање мера безбедности.

Из до сада реченог произилази, да прописивање сврхе мера безбедности има изузетан теоријски значај, јер се на тај начин даје теоријски основ за разумевање мера безбедности као посебне врсте кривичних санкција, али и практични значај, јер представља законску директиву за њихо-

⁹ Такве мере су: забрана вршења позива, делатности или дужности, забрана управљања моторним возилом, па и одузимање предмета.

¹⁰ Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи и обавезно лечење алкохоличара и наркомана.

¹¹ Тако, Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије*, Београд, 1994, стр.364.

¹² Тако, Група аутора под редакцијом Н.Срзентића, *Коментар Кривичног закона СФРЈ*, Београд, 1978, стр.263.

ву практичну примену. Због тога ова законска одредба није декларативног карактера, већ норма која се директно примењује на конкретне случајеве.¹³

Насупрот томе, постоје схватања која, или оспоравају значај такве одредбе, са образложењем да кривични закони не треба да дефинишу сврхе својих садржаја, јер исте произилазе из самог смисла правне норме,¹⁴ или не негирају смисао и значај такве одредбе, али истичу, да су мере безбедности међусобно толико различите да је врло тешко одредити њихову заједничку сврху.¹⁵

Овакви и слични приговори су донекле оправдани. Међутим, напред поменути теоријски и практични разлози указују на потребу прописивања сврхе мера безбедности. Другим речима, мишљења смо, да наш кривични Закон, ипак, треба да садржи односну одредбу, јер је потреба за њеним постојањем очигледна. Ипак, спорна је сама садржина законске одредбе о сврси мера безбедности.

Из члана 60 ОКЗ произилази да је сврха мера безбедности, отклањање стања или услова који могу бити од утицаја да учинилац и убудуће врши кривична дела. Другим речима, сврха мера безбедности је елиминација узрока вршења кривичних дела, који могу бити од утицаја да учинилац и убудуће врши кривична дела. Те узроке Закон означава речима „стање или услови“.

У нашој теорији кривичног права заузет је став, да се под „стањем“ подразумева посебно психичко стање у којем се налази учинилац кривичног дела, а које може да се испољи у различитим појавним облицима. То су: трајна или привремена душевна болест, привремена душевна поремећеност, заостали душевни развој, или стање зависности од сталне употребе алкохола или опојних дрога.¹⁶

По нашем мишљењу, законски израз „стање“ није најпрецизнији. Наиме, душевна болест, привремена душевна поремећеност, као и зависност од сталне употребе алкохола или дрога не би се могли назвати „стањем“. Тако, „стање“ се карактерише трајношћу и непромењивошћу. С друге стране, „процес“ се одликује својим настанком, током (са својим побољшањима и погоршањима), а евентуално и престанком¹⁷, а само изузетно може прерасти у стање (нпр. код неких облика старачке деменције). Због тога су душевне болести и привремене душевне поремећености – процеси

¹³ Група аутора под редакцијом Н. Срзентића, *ibid*.

¹⁴ З. Шепаровић, *Сустав кривичних санкција у новом кривичном законодавству Југославије*, Годишњак Правног факултета у Бања Луци, 1977, стр.204.

¹⁵ Тако, Г. Томашевић, *Мјере сигурности у кривичном праву*, Сплит, 1986, стр. 58.

¹⁶ Тако нпр. Група аутора под редакцијом Н. Срзентића, *ibid*, стр.263 и др.

¹⁷ И када је процес трајан (нпр. код неизлечиве шизофреније), он није непромењив, јер у току процеса наступају фазе побољшања или погоршања душевне болести.

(психо-патолошки), док је зависност од сталне употребе алкохола или дрога – однос (тренутни, привремени). Једино је заостали душевни развој посебно психопатолошко стање, а као што смо напред истакли, под овај појам би се само изузетно могла подвести душевна болест, као што су нпр. тежи облици старачке деменције, који могу настати у позним годинама живота, а карактеришу се трајношћу и непромењивошћу. Међутим, како мере безбедности психијатријског карактера не би требало да се изричу душевно заосталим учиниоцима кривичних дела (јер се њиховим изрицањем не би постигла сврха мера безбедности), а лица која болују од старачке деменције или се налазе у сличним психопатолошким стањима нису способна да почине неко кривично дело¹⁸, то би Закон о овоме морао да води рачуна.

Под „условима“ се подразумева повезаност између личности учиниоца (његове психичке или патопсихичке структуре) и околине, средине и животних прилика.¹⁹ То су ситуације различите природе које су стимулативно деловале на вршење дела и које могу да допринесу његовом поновном извршењу. Међутим, те ситуације (нпр. обављање одређене делатности, поседовање одређених предмета итд.) нису довољне да саме проузрокују вршење кривичног дела. Наиме, реч је о условима који у стицају са неким својствима личности делују криминогено.²⁰ Применом одговарајуће мере безбедности учинилац се онемогућава да се за одређено време налази у условима који могу бити од утицаја да убудуће врши кривична дела.²¹

Исто тако, и душевно болесни, неурачунљиви учинилац кривичног дела може бити опасан, у смислу понављања кривичних дела, у одређеној средини или у одређеним животним приликама или у односу на одређена лица, а у другим „условима“ може бити потпуно безопасан.²² Дакле, у неким случајевима и „психопатолошки процес“ и „посебно стање“ захтевају изрицање мере безбедности. Из овога се може закључити, да се околности везане за личност учиниоца и околности везане за његову средину, околину и животне прилике морају посматрати у својој међусобној повезаности.²³

На основу напред реченог мишљења смо, да би законску одредбу о сврси мера безбедности требало изменити и да би она требало да гласи: У

¹⁸ Тако и М. Kobal, *Psihopatologija za varnostno in pravno področje*, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana, 2000, str.218.

¹⁹ Слично, Група аутора под редакцијом Н.Срзентића, *ibid*, стр. 264.

²⁰ Н.Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *ibid*, стр.365.

²¹ *Ibid*.

²² Група аутора под редакцијом Н. Срзентића, *ibid*, стр.264.

²³ Тако и З. Стојановић, *Систем мера безбедности у југословенском кривичном праву*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр.4, Београд, 1978, стр. 174.

оквиру опште сврхе кривичних санкција (члан 5 став 2), сврха мера безбедности је да се отклоне процеси (патолошки), односи зависности или (и) услови, који могу бити од утицаја да учинилац убудуће врши кривична дела.

Посматрано појединачно по мерама безбедности, може се рећи следеће:

- Сврха мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и обавезног психијатријског лечења на слободи је да се учинилац излечи или залечи, односно, да се отклоне психопатолошки процеси и на тај начин елиминише криминогено извориште, које представља узрок делинквентног понашања и вероватни узрок оваквог понашања у будућности;
- Сврха мере безбедности обавезног лечења алкохоличара и наркомана је да се отклони зависност од сталне употребе алкохола или дрога, која представља извориште делинквентног понашања. Ова мера се изриче, јер постоји вероватноћа да ће учинилац наставити са вршењем кривичних дела уколико се не предузме третман одвикавања;
- Сврха мере безбедности забране вршења позива, делатности или дужности је да се учинилац спречи да за одређено време обавља свој позив, делатност или дужност, јер постоји основана бојазан да ће обављање ових послова стимулативно утицати на учиниоца да настави са вршењем кривичних дела;
- Сврха мере безбедности забране управљања моторним возилом је да се учинилац онемогући, одузимањем возачке дозволе или забраном њеног издавања, а ако је у питању странац, забраном њеног коришћења на нашој територији, да одређено време управља моторним возилом, јер постоји опасност да ће поновити исто или слично кривично дело у јавном саобраћају;
- Сврха мере безбедности одузимања предмета је да се од учиниоца трајно одузму предмети који су употребљени за извршење кривичног дела или су за то били намењени, односно предмети који су настали извршењем кривичног дела. Основни смисао примене мере је да се одузимањем предмета који се налазе у одређеној вези са кривичним делом отклоне услови који могу утицати на учиниоца да поново изврши дело;
- Коначно, сврха мере безбедности протеривања странца из земље је да се на тај начин он онемогући да у нашој земљи убудуће врши кривична дела.

*Dragiša Drakić, L.L.M. Assistant
Novi Sad Faculty of Law*

Purpose of the Security Measures as Criminal Sanctions

Purpose of the Security Measures According to the Basic Criminal Law

Abstract

In the first part of the paper the author explains origin and several features of the security measures as criminal sanctions. After that the author enumerates security measures in our criminal law. He explains that the main features of the domestic security measures system are: numerous security measures and their heterogeneity. The author points out, that because of these features it is hard to determine common purpose of security measures.

In the central part of the paper, the author quotes legal clause which defines purpose of security measures and points out to great theoretical and practical significance of this clause. He concludes that in our law exists need for this clause although she has problematic content.

In further explanation the author analyzes and considers the legal clause which defines purpose of security measures. He concludes that formulation of this legal clause should be changed and proposes new one. At the end the author talks about individual purposes of the security measures that exist in our law. In such a way the author brings down general legal clause of common purpose of security measures to the field of individual measures.